

IOI-EUROPE CONFERENCE THE OMBUDSMAN IN AN OPEN AND PARTICIPATORY SOCIETY

Brussels | Senate
1-2-3 | 10 | 2018

Opening session by Guido Herman, federal Ombudsman

Dames en Heren,

Wie veertig jaar in de tijd terugkijkt, aanschouwt een compleet andere wereld, waarin zowat het hele beeld van ons leven, van ons denken en handelen, van onze verhoudingen onderling en tot de instellingen er sterk anders uitzag.

De wereld kreeg midden de jaren zeventig na enkele decennia van grote vooruitgang werkelijk een schok te verwerken door een wereldomvattende economische recessie met (om in vulkanische termen te spreken) een belangrijke naschok begin de jaren tachtig (1980 – 83). Diezelfde wereld is sindsdien niet alleen meegezogen in de galopperende ontwikkeling van de informaticanetwerken, met als belangrijkste exponent het World-wide-web, maar heeft tegelijkertijd - soms op abrupte wijze - kennis gemaakt met de versnelling en de directe impact van internationalisering en globalisering. De onderlinge afhankelijkheid van nationale staten en zelfs continenten in hun functioneren is daardoor ook meer dan ooit duidelijk geworden en heeft steeds vaker rechtstreekse en bepalende invloed op onze persoonlijke levens als burgers.

De snelheid waarmee nieuwe feiten zich als gevolg van deze ontwikkelingen opdrongen en opdringen aan beleidsverantwoordelijken op elk niveau, stelt deze laatste voor bijzondere uitdagingen.

We weten dat die complexe ontwikkeling van grote vooruitgang, crisis en versnelde globalisering, zich heeft voorgedaan na een verwoestend hoofdstuk in de wereldgeschiedenis dat zijn beslag kreeg met het einde van de tweede wereldoorlog en de belangrijke uitlopers daarvan.

De traumatische ervaring van deze periode heeft onder meer een aantal wijze vrouwen en mannen er toe aangezet structuren en afsprakenkaders te bepleiten die voldoende engagementen zouden moeten inhouden om de mensheid maximaal te behoeden voor de ontsporingen en de wreedheden die toen nog heel erg vers in het geheugen waren gegrift en die tot op vandaag trouwens nog blijven nazinderen. Het in internationale verdragen

gieten van een aantal fundamenteel humanistische waarden waartoe zo vele landen zich hebben geëngageerd, de oprichting van de Verenigde Naties, van de Raad van Europa, alsook van het embryo van wat thans de Europese Unie is en van alle andere organisaties die op een of andere wijze de democratische vrijheden en de rechtsstaat verdedigen, zijn de getuige van de wil om de fundamentele waarden die een vrije samenleving als leidraad hoort te gebruiken te beschermen, te verbeteren en te promoten.

Niets is echter verworven. Niets.

De crisissen van vorige eeuw, de val van de muur in 1989, de eerste golven van de digitale revolutie, de financiële crisis van 2008 en de verbreding van onze horizon die van de wereld ons dorp maakt, hebben een dynamiek gegenereerd waardoor we allen op zoek zijn, niet alleen naar nieuwe evenwichten (waarvan we steeds beter beseffen dat die wellicht ook tijdelijk zullen zijn), maar ook naar manieren, methodes om met die uitdagingen om te gaan binnen de contouren van een rechtsstaat in een nieuwe omgeving. Een nieuwe omgeving die trouwens niet alleen opportuniteiten biedt, maar ook risico's inhoudt. Ik verwijs naar een snel groeiend populistisch discours.

De ombudsman heeft zich in diezelfde periode, en voor vele staten vooral vanaf de negentiger jaren, een plaats weten te veroveren in het netwerk van instellingen die garant moeten staan voor het goed functioneren van een rechtsstaat. Bij zijn specifieke opdracht om zich te bekommeren over de problemen van de burger die zijn weg zoekt in de complexiteit van het dagelijks bestaan, besteedt hij bijzondere aandacht aan goed en integer bestuur binnen een democratische samenleving. Zijn aanbevelingen en onderzoeken zijn erop gericht dat goed bestuur én, onlosmakelijk daarmee verbonden, de onderliggende fundamentele rechten en de individuele vrijheden, te beschermen, te versterken en te promoten. De waakzaamheid daaromtrent kan nooit groot genoeg zijn.

2

Dat dit, in het kader van wat hierboven is geschetst, niet enkel leidt tot intens intern overleg tussen ombudsdiensten binnen eenzelfde staat, maar ook steeds meer op internationaal niveau, hoeft dus niet te verwonderen. De inzet is dan ook groot.

De globalisering en de krachten die ervan uitgaan confronteert elke staat met nieuwe, vaak gelijkaardige problemen in een aantal beleidsdomeinen (denk aan fiscaliteit, milieu, arbeidsmarktregulering, maar ook aan de delicate problematiek van asiel en migratie) waarop niet zomaar nieuwe regels en/of procedures te enten zijn (voor zover daar al eensgezindheid over zou bestaan).

De snel evoluerende wereld waarin de instellingen in hun relatie tot de burgers moeten functioneren, vraagt nieuwe benaderingen en vooral een aandachtig oor voor de manier waarop dit door de burger wordt ervaren. Ombudsmannen krijgen die signalen van die burger, waardevolle elementen om mee aan de slag te gaan. De nieuwe economische en sociale realiteiten vragen oplossingen die tegemoetkomen aan de nieuwe modaliteiten van

maatschappelijk functioneren. Meestal moet er door een moeilijk leer- of aanpassingsproces worden gegaan, en is het niet evident om de burger snel een oplossing aan te bieden. Vaak blijken de antwoorden die door de overheid aan de burger worden verstrekt slechts een eerste aanzet tot duurzamere oplossingen. Vaak valt er in eerste instantie niet anders te doen dan verder te borduren op bestaande sjablonen, regels, praktijken. Vaak is er debat en dus tijd nodig, niet alleen om die regels en de praktijken te doen sporen met de nieuwe, soms (feitelijk) opgelegde werkelijkheid, maar ook om er over te waken dat de spelregels van een democratische rechtsstaat voluit van toepassing blijven.

De ombudsman heeft ook in dit kader zijn bijzondere publieke opdracht: luisteren, analyseren, toetsen aan de regelgeving – nationaal en internationaal- en aan de ombudsnormen, waakzaam zijn voor het respecteren van grondrechten en individuele vrijheden, aanbevelingen formuleren. Zijn fundamentele leidraad daarbij is onafhankelijkheid en onpartijdigheid.

Zijn onderzoek, individueel, structureel of systemisch, zijn aanbevelingen die daaruit volgen, zijn waakzaamheid voor mensenrechten, kunnen aldus bijdragen tot wat gemeenzaam bestempeld wordt als 'de legitimiteit van de instellingen', een belangrijk goed in elke democratische rechtsstaat. In periodes van 'kanteltijden', een term die de laatste periode nogal opduikt, lijkt mij dat geen overbodige luxe.

Dames & Heren,

3

Voor dit congres hebben we drie thema's gekozen omdat ze, op basis van de ervaringen en de gesprekken die ombudsmannen voeren, bijzondere aandacht genereren.

1. Het eerste thema gaat in op de verhouding van de ombudsman tot zijn recht om toegang te krijgen tot alle nodige informatie in het kader van zijn opdracht. Zeker in het algemene ontwikkelingsproces van digitalisering verdient dit onderwerp bijzondere aandacht en moeten de nodige waarborgen worden ingebouwd opdat de ombudsman zonder nieuwe drempels zijn opdracht ongeremd kan uitvoeren. Een aansluitende vraag is hoe om te gaan met een ander sleutelbegrip, namelijk de transparantie, binnen het spanningsveld van de vertrouwelijkheid waartoe een ombudsman is gehouden.

2. Een goede democratie durft zich ook in vraag te stellen. In de geschiedenis heeft dat geleid tot nieuwe democratische vormen en modaliteiten, soms na echte breukmomenten, of na maatschappelijk debat als gevolg van belangrijke gebeurtenissen. Thans leeft het debat rond de meer participatieve vormen van democratie, waarbij de burger op meer rechtstreekse wijze een stem krijgt in de belangrijke opties die een samenleving wil, kan of moet nemen.

Welke rol kan een ombudsman spelen bij participatieve processen als onafhankelijke, onpartijdige instantie die objectiverend werkt? Kan hij een soort verbindende en versnellende kracht zijn in dergelijk proces, een katalysator?

3. Gezien de groeiende impact van de internationale context en de vele belangrijke engagementen aangegaan in de internationale verdragen, denk aan de mensenrechten, wat is de opdracht en de rol van de ombudsman bij het laten respecteren van de internationale verdragen die fundamenteel zijn voor een goed werkende democratische rechtsstaat, anders gesteld : hoe kan een ombudsman zich als een soort borg stellen voor een correcte naleving van deze verplichtingen?

Ziezo, geachte dames en heren.

Ik denk dat we genoeg stof hebben voor een vruchtbare gedachtewisseling en ik ben er van overtuigd dat we een aantal interessante dagen tegemoet gaan en hier dus sterker zullen uitkomen.

Ik dank u nu al voor uw medewerking en ook voor uw aandacht.